

Rajamaan moni- kulttuurinen yhteisö

Maria Lähteenmäki: Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtoamat 1911–1944. Historiallisia tutkimuksia 243. SKS, Helsinki, 2009. 469 s.

Maria Lähteenmäen tutkimus *Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtoamat 1911–1944* sijoittuu Terijoelle Karjalankannakselle. Lähteenmäki esittelee ja analysoi Venäjän ja sittemmin Neuvostoliiton kupeessa

sijainneen alueen historiaa. Kuvausta väritetään muistitiedolla. Avainkäsitteinä toimivat raja ja arki, joita Lähteenmäki tarkastelee yhtäältä monitahoisten poliittisten jännitteiden kautta, yhtäältä osana Terijoen jokapäiväistä elämää. Tutkimusta raamittavat kaksi Terijokea koskettanutta käännettä: uhka joutua liitetyksi Venäjään 1911 ja alueliitos Neuvostoliittoon vuonna 1944. Tutkimus on syntynyt Suomen Akatemian rahoittaman akatemiaturkijan hankkeen tuloksena.

Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat nousevat historian- ja kulttuuritutkimuksesta. Lähteenmäki kirjoittaa (s. 22), että hänen tutkimansa rajamaan erityisyys – *pai-kan tuntu* – ei ole syntynyt itseltään vaan sitä tuotetaan jatkuvasti. Terijokea ”uusinnetaan” tässä ajassa mm. kotiseutua käsittelevässä kirjoittelussa ja muistitiedossa – kuten myös rajantakaisessa Zelenogorskissa, jossa venäläiset luovat oman kotipaikkansa tuntua. Näitä ilmiöitä ja prosesseja kuvatessaan Lähteenmäki käyttää ilmaisua *historiallinen inversio*. Raja onkin tutkimuksessa sekä *silta* (kulttuuriteoreetikko Homi K. Bhabhaan viitaten) että tila ”in-between”, jotka tarjoavat rikkaan tilan ihmisille työstää itseään ja identiteettejään.

Lähteenmäki korostaa muistitiedon merkitystä tutkimukselleen (sekundaarina) lähdeaineistona, joksi luetellaan omakätiset kirjoitukset, haastattelujen ja kuulustelujen kautta tuotetut kertomukset sekä erilaiset muistelmat. Hän kirjoittaa: ”Lähtökohtaisesti tämän työn pääaineisto on kuitenkin primaari arkistoaineisto, jota paineuttavat aikalaislähteet, muistitieto ja aikaisemmat teemaa sivuavat akateemiset tutkimukset ristiinvalaisevat ja täydentävät.” (s. 31) Lähteenmäki mainitsee myös oral history -tutkimuksen ja toteaa, että monet historiantutkijat ovat puolustaneet suullisen historian läh-

dearvoa. Käytännössä Lähteenmäki itsekkin tekee tutkimustaan irrallaan oral history -liikkeen ajamasta ideologiasta, sillä liikkeen sisällä toimiville tutkijoille muistitieto on tutkimukselle arvokasta ja hedelmällistä aineistoa *sellaisenaan*.

Tutkimus rakentuu seitsemästä pääluvusta. Ensimmäiseksi Lähteenmäki perehdyttää lukijan sisälissotaa edeltäneisiin vuosiin rajaseudulla. Hän kuvaa onnistuneesti, miten Terijoen kahden tulen välissä, sillä Kuokkalan huvilaa keskuksenaan pitäneet bolševikit ja muut ”Suomen syöjät” saivat toimillaan Suomen oikeistopiirit hermostumaan. Rajamaan asukkaiden kannat sen sijaan paljastuvat muistitiedosta: Osa terijokelaisista suhtautui työväenliikkeen toimiin epäluuloisesti. Yhtäältä kansalaisaktiivisuus alkoi murtaa asenteita, ja terijokelaisiakin nähtiin kansalaiskokouksissa, mielenosoituksissa ja kansalaisreformien allekirjoittaneissa. Lähteenmäki toteaa, että aikaisemmin niin monikulttuurinen Terijoki oli muuttunut sisälissodan kynnyksellä toisenlaiseksi: ”Idän ja lännen välinen raja rakennettiin ihmisten mieliin uhkailulla, houkutuksilla, pelottelemalla, palkinnoilla ja demonisoinnalla.” (s. 74)

Sisälissodan 1918 tapahtumiin Lähteenmäki paneutuu lähinnä punakaartin ja suojeluskunnan (eli voimisteluseuran) järjestäytymisen sekä sodan veristen jälkiseurausten näkökulmasta. Erityisen maininnan ansaitsee Heikki Kaljusen toimintojen monipuolinen kuvaus. Punakenraalista syntynyt folklore on saanut valtavat mittasuhteet myöhemmässä historiankirjoituksessa, ja Lähteenmäki murtaa tätä myyttiä huolellisella kuvauksellaan.

Lähteenmäki selvittää tutkimuksessaan perusteellisesti, miten suuren muutoksen Terijoki kävi läpi sisälissodan jälkeisessä Suomessa. Monikulttuurisuudestaan tunnettu yhteisö muuttui suljetuksi raja-

alueeksi, jossa Etsivän keskuspoliisi suoritti valvontaa ja rajanylitysten tarkkailua. Rajamaan komendanttiviraston tehtävänä oli järjestyksen ylläpito ja valtakunnalle vaarallisten henkilöiden etsintä. Terijoelle perustettiin heti sisällissodan jälkeen myös oma rajavartiopataljoona.

Lähteenmäki kuvaa kiinnostavalla tavalla myös, miten nouseva keskiluokka täytti Terijoella sen valtatyhjiön, jonka venäläinen yläluokka ja sosiaalidemokratia sisällissodan jälkeensä jättivät. Heidän mantransa peruspilareina toimivat topeliaaniset arvot (uskonto ja isänmaa), heimoaate ja venäjänvastaisuus. Ideologisena suunnan näyttäjänä toimi mm. valtiotieteilijä Y. O. Ruuth. Hänen kirjoituksissaan menestyvän keskiluokan turva ja etu olivat menestyvä valtio, joka ylläpiti järjestystä, kuria, oikeutta ja työrauhaa.

Tavallisille terijokelaisille tämä kaikki oli äkkiseltään kuitenkin hie-man liikaa. Lähteenä käytetty muistitieto avaakin oven toisenlaisille tulkinnoille. Muistitieto kuvaa konkreettisesti, millaisiin vaikeuksiin rajojen sulkeutuminen johdatti tavalliset terijokelaiset: Työ pelloilla muuttui pelottavaksi, salakuljetus kukoisti ja epäluulo valvovia viranomaisia kohtaan lävisti koko yhteisön. Paikalliset myös kokivat eristyvänsä sekä Suomesta että Venäjältä. Muistelukerronnassa vihaa lietsosivat muut kuin terijokelaiset – molemmin puolin rajaa. Ylimitoitettu ideologinen painotus ei sekään kaikkialla saanut jalansijaa.

1930-luvulla Terijoella puhalsivat jo uudet tuulet. Rajan sulkeutuminen köyhdytti paikkakunnan vilkkaan kulttuuri- ja rantaelämän vain väliaikaisesti, sillä tyhjilleen jääneet, rappioromantiikkaa huo-kuvat rantahuvilat houkuttelivat Terijoelle runsaan joukon suomalaisia taiteilijoita. Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja (1925) luonnehtikin alueen kohonneen maailman tärkeimpien kulttuurirajojen joukkoon. Suomalaisten tai-

teilijöiden vanavedessä paikan tunnun aistivat myös matkailijat. Matkailulla olikin uskomaton eheyttävä vaikutus. Hilpeä ja iloinen elämänmeno palasi Terijoelle, ja rantatietä Terijoen keskikylältä Rajajoelle alettiin kutsua ”Suomen Rivieraksi”.

Lähteenmäki lopettaa tutkimuksensa toisen maailmansodan tapahtumiin Terijoella. Historiankirjoitusta leimaa tässä kohdassa hienoinen nostalgia, tutkijan henkilökohtaisestikin kokemaa historiallinen inversio. Karjala, sota ja evakkous näyttäytyvät niin muistitiedossa kuin Lähteenmäen kirjoittamassa kuvauksessa tragediana ja menetyksenä. ”Tätä menetyksen tuskaa ei ole lievittänyt eikä tapahtumien hyväksymistä edesauttanut toistettu epärealistinen kiiltokuva luovutetun Karjalan yhteiskunnallisesta tilasta.” (s. 433) Lähteenmäki tunnustaakin (s. 7), että hänelle kävi kuin Kannaksen lomalaisille: Terijoen idea oli niin vastustamaton, että se vei hänet mennessään. Tästä syystä Lähteenmäki haluaakin omistaa tutkimuksen kaikille terijokelaisille ja Terijoen puolustajille, mikä tutkijan osoittaman eleenä on ilman muuta kaunis ja pyyteetön.

– OUTI FINGERROOS